

Kitap Değerlendirmesi

Semih Ceyhan (Ed.),
Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür,
İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Seyhan Dobra*

*Şeriattır tarikatın kapısı
Tarikattır hakikatin yapısı
Hakikattir marifetin tapısı
Mârifet gevheri hazinetullah*

(Mehmed Ali Hilmi Dedebara)

Yâ kebikeç ihfâzu’l varak! -

Tarikat; lügatte “gidilecek yol, izlenecek usûl, hâl, manevi kurum, süluk, meslek, merasim” gibi çeşitli anlamlara sahiptir. Bir şeyh nezâretinde, istekli (mürid ya da tâlib) nin, Allah’a ulaşma, yani sürekli Allah(cc)’a tefekkür ve bilincini (ihsan) kazanma konusunda takip ettiği usule veya metoda, tarikat adı verilir. Tarikat kavramı; insanların bilhassa manevi algılarını olgunlaştırmak adına kurulan bir yola işaret eder. Diğer bir mânâda, insanoğlunun vücut mülkünde ruhu hâkim kılmaktır. Bu ekseninde hakikât bilgisine ulaştıran sufilere mahsus müstakil anlamlar silsilesidir. Yolcuyu varması gereken yola, müridi mürşidine, parçaya bütüne kavuşturan tevhit düzeni olarak tarikat; bütün benliği saran derin bir ilahi aşktır. İslam irfanının güzel yolları olarak tarikatlar; fer-

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (seyhandbra@hotmail.com)

di ve sosyal hayatın şekillenmesinde önemli birer rehber olmuşlardır. Tarihi seyrine baktığımızda; ilk devirde karşılaşılan yürek ehli sûfîler, kendilerinden daha deneyimli durumda olanlardan yararlanmaktaydılar. Zamanla bu durumda ilerlemeler olmuştur. Bugün bildiğimiz şekliyle teknik mânâ da bir tarikat teşekkül etmemiştir. VIII. asırdan günümüze kâinatın pek çok coğrafyasında izlerine rastladığımız tarikatların teşkilatlanmış hali ile (veya organize tasavvuf) yaklaşık XII. yüzyıldan itibaren karşılaşmaktayız. Bu zaman diliminin akabinde tarikatlar, zamanla kollara ayrılarak sayıca çoğalmışlardır. Kaynağını Hz. Muhammed (a.s.) 'den alan feyiz kapıları olarak tarikatlar; bilindiği üzere kurucusu olan şeyhlerin adlarıyla anılmaktadırlar. Misalen, Hacı Bayram Veli'nin kurduğu tarikata, Bayramiyye; Hacı Şaban Velî'ninkine Şa'bâniyye; Hacı Bektaş Veli'ninkine de Bektaşîyye adı verilmiştir. Şeriat-ı Muhammediye ve sünneti seniyyenin ihya ve ibkası gayretiyle tarikatlar, alem- i İslam' ın her bölgesine hizmetler sunmuşlardır. Masiva ile bağını kopararak tarikatlar, geniş manada ahlâka, ubudiyete ve islâm kardeşliğine vurgu yapmışlardır. Gönül muhabbeti ile dolu olanlar nefsanî ilgilerini bilinç ötesine çekip ruhani yönlerini ön plana almışlardır. Bireysel düşünce sınırlarından ilahi idrake giden süreçte tarikatlar bu yola meyil etmiş talipler için disiplinli birer okullar olmuşlardır. Etkin konumda dindarlık haline de işaret eden tarikat olgusu, ilahi aşkın en yoğun yaşandığı marifet yolculuğuna çıkmanın da adı olmuştur. Tarikatların ortaya çıkışı ve yayılışında manevî ve içtimai olmak üzere iki amilden söz edilmektedir. Manevî olanı İslâm dininin yapısıdır içtimai olanı ise irşadi hayata yönelik halk kesiminde zuhur olan ilgi olarak kıstaslanmıştır. Asırlar öncesinden bu yana tarikatlar dünyanın dört bir yanında nüfuz kazanmışlardır. Kendine has irfanî yollar üretmiş olan tarikatlar, toplumun her kesiminden insanın mâneviyat ve kültürünü şekillendirmede önemli roller üstlenmişlerdir. Kendi açımızdan en önemlisi de Anadolu topraklarının İslâmlaşma tarihinin biçim kazanmasında sahip olduğu fonksiyon olmuştur.

Türkiye'deki tarikat olgusu neredeyse her dönemde gündemi teşkil etmiş mevzulardan biri olmuştur. Buna rağmen konuya dair

bilgilerin ve fikirlerin belli bir derinlikten yola çıkılarak ortaya konduğunu söylemek oldukça zordur. İşte bu noktada ele alacağımız “Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür” isimli bu çalışma mühim bir açığı kapatmıştır. Özellikle Osmanlı toplum yapısında, sosyal bir kurum olarak çok önemli işlevlere sahip olan tarikatlar, ilk kez Semih Ceyhan’ın editörlüğünde tamamlanarak Türkiye’de akademik bir yaşam alanı elde etmiştir. Bu hacimli kitap; 17 telif makalenin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ansiklopedi özelliğinde bir kaynak eserdir. Türkiye tarihinde kalıcı izler bırakmış tasavvuf ekollerini tarihsel ve kültürel sürekliliği içerisinde çeşitli yönleriyle tanıtan ve tarikatların geçmişten günümüze seyrini gözler önüne sermeyi amaçlayan kıymetli bir çalışma olarak kitapseverlere ulaştırılmıştır. İki temel kısımdan oluşan “Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür” de adlı eserde; ele alınacak konuların ön hazırlığı mahiyetinde olan birinci kısmın çerçeve yazılarında, tarikat nedir? sorusunun çeşitli anlamsal pencerelerden yansımaları ve tekke kavramı, mekanı, yapısal özelliği, işlevi, ilk tekkenin nerede ortaya çıktığına dair muhtelif görüşler, Türkiye Selçuklu toplumundan, Osmanlı toplumuna ve nihayet Cumhuriyet Türkiye’sinde tarikatların tarihi ve kültürel panoraması ana hatlarıyla ele alınmıştır. Akabinde bölümde ki anlatıma istinaden bibliyografyaya yer verilmiştir. İkinci kısmın makalelerinde ise Türkiye’de yaygınlık kazanan on dört ana tarikat (Vefâiyye, Kâdiriyye, Sa’diyye, Rifâiyye, Ekberiyye, Şâzeliyye, Bektaşîyye, Mevlevîyye, Bedevîyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Bayrâmîyye, Zeyniyye, Celvetiyye) çeşitli alt kol ve şubeleri ile birlikte konu edilmiştir. Bu ana tarikatlar kapsamında; tarikatın kökeni ortaya çıkışı, yayılış güzergahı, kronolojisi, piri ve kısa bir biyografisi, teşkilatlanması, silsilesi, ayrıldığı kollar, ilme ve sanata değerli katkıları, dönemin siyasi anlayışına tesiri, irşad metodu, âdap ve erkânı, zikir usulü ve tarihi zeminde üstlenmiş olduğu misyon üzerinde durulmuştur. Bu amaca hizmeten birincil ve ikincil kaynakların kullanılması da çalışmayı daha da ilgi çekici kılmıştır. Bu meyanda her makalenin ardında genişletilmiş kaynakçaya yer verilmesi alanda araştırma yapacak olanlarında yolunu aydınlatmıştır. Çalışma; tasavvuf akımlarını tarihsel ve kültürel sürekliliği

içerisinde muhtelif tarafları ile tanıtmayı ve tarikatların geçmişten şimdیه seyrini gözler önüne serme gayretkeşliği ile yapılmıştır. Özellikle eser de, Osmanlı Türk tarihi ve cumhuriyet tarihinde, bu tevhit yollarının izlerine zihnen şahitlik edebilmek mümkündür. Bugüne kadar alana dair pek çok mülahazaya konu alan tarikatlar konusunda bilgi birikimi oldukça fazladır. Dolayısıyla bahsi geçen çalışma bu bilgileri ilk olarak ilmi bir titizlik ile bir araya getirmesi hasebiyle önem arz etmektedir. Bittabi bu öneme haiz olmasında değerli fikir katılımları ile alanında otorite olan kıymetli şahsiyetlerin katkıları oldukça büyüktür. (Makale yazılış sırasına göre; Semih Ceyhan, Reşat Öngören, Mustafa Kara, Haşim Şahin, Adalet Çakır, Hür Mahmut Yücer, Mustafa Tahralı, M. Erol Kılıç, Mustafa Salim Güven, Ahmet Yaşar Ocak, Sezai Küçük, Derya Çakır Baş, Necdet Tosun ve Hasan Kamil Yılmaz) Ayrıca kitapta ele alınan her makalenin girişinde tarikatın pirinin ismi hat sanatı ile görselleştirilmiş olması da kitap dostlarını esere bağlayan nüanslardan biridir. Her ne kadar editör tarafından giriş kısmında, eserin manevi geleneğimize mütevazı bir katkı olduğu ifade edilse de anlaşılıyor ki Türkiye’de tarikatlar tarih ve kültür adlı eser, alanında bugüne kadar emsaline pek rastlayamadığımız kapsam ve duyarlılığı ile ilmi bir boşluğu doldurmanın ötesinde bir kuşatıcılığa sahiptir. Benzer nitelikte yeni çalışmaların da kitap evrenine kazandırılması arzusuyla...